

ARS DOCENDI

Jan Amos Komenský

(1592 – 1670)

Dějiny školství a vzdělávání DVV

PhDr. Simona Kíryková, Ph.D., KPP FP TUL

Obsah prezentace:

- J. A. KOMENSKÝ

... a jeho slova, myšlenky, doporučení ... k následujícím oblastem:

- ČLOVĚK

- SVĚT
- ŠKOLA
- ŽÁK
- UČITEL
- VYUČOVÁNÍ a jeho ZÁSADY
- PANSOFIA
- PAMPAEDIA
- DIDACTICA
- JANUA LINGUARUM

J. A. KOMENSKÝ

UČITEL NÁRODŮ

Filozof

Spisovatel

Biskup a kazatel Jednoty bratrské

Učitel – didaktik – „psycholog“

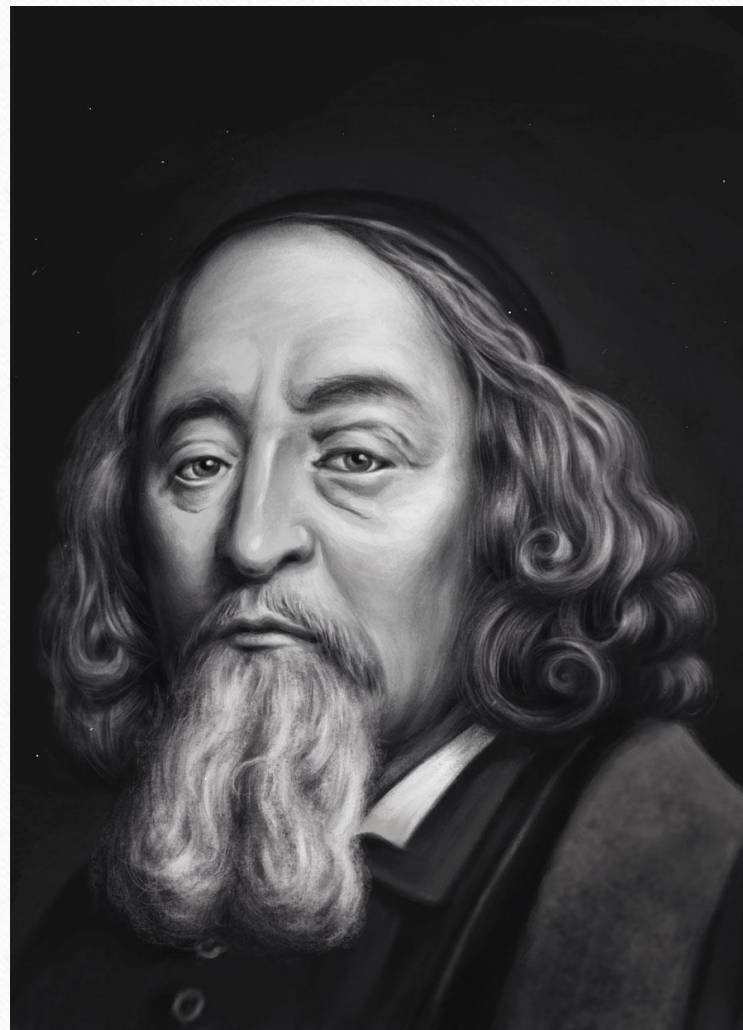
Reformátor

Jazykovědec

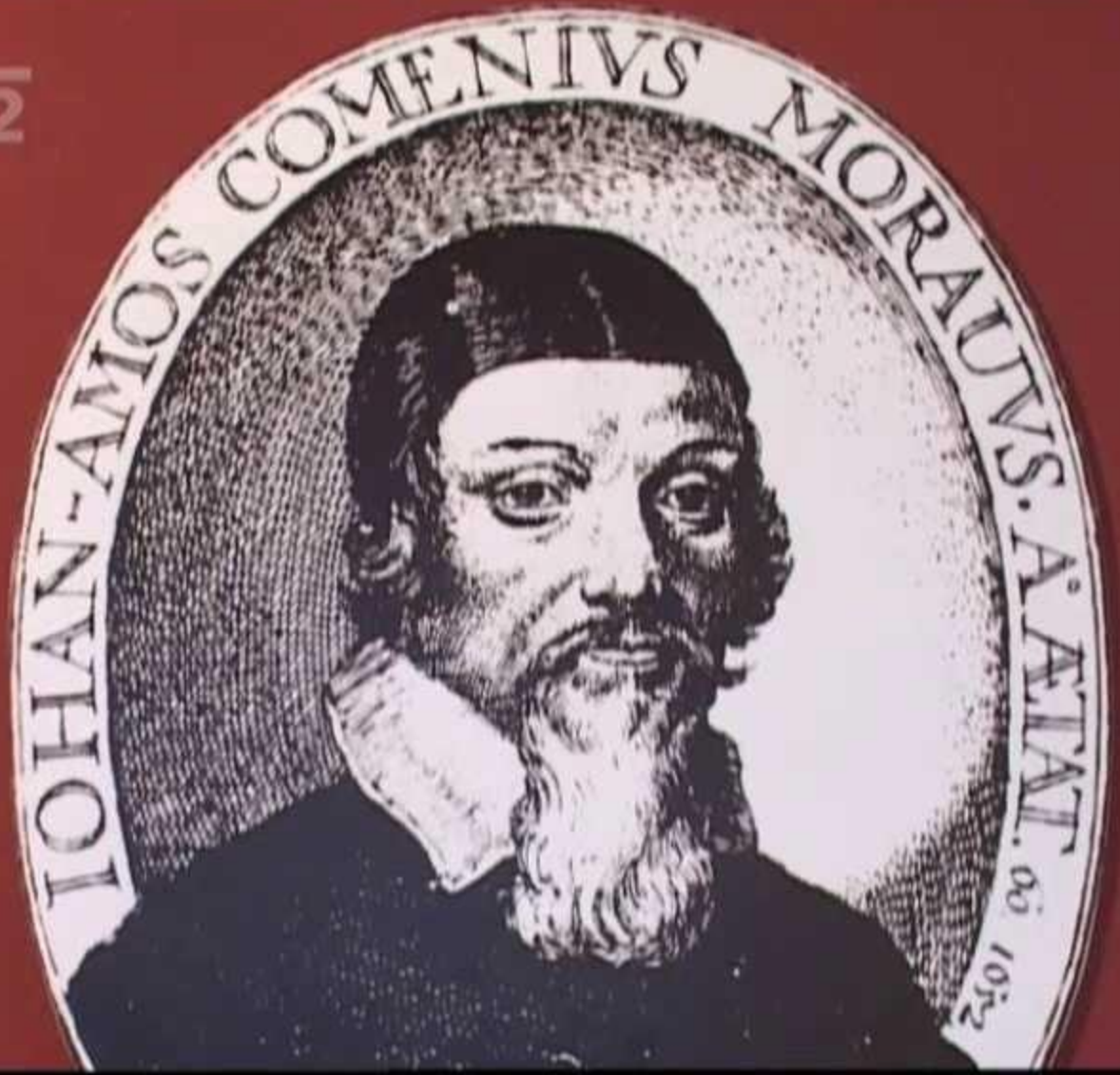
Kartograf

Emigrant, exulant

Manžel, otec, vdovec

2

J. A. KOMENSKÝ

Portrét od nizozemského malíře

Rembrandta (1665)

Olejomalba na plátně nazvaná

Portrét starého muže (někdy Starý rabín)

od počátku 18. století ve sbírce rodu Medici.

1922 – zakoupeno do galerie Uffizi ve Florencii

https://www.idnes.cz/kultura/vytvarne-umeni/rembrandt-maloval-komenskeho-tvrdi-znalec.A060406_115057_show_aktual_kot

1998

DVĚ STĚ
KORUN ČESKÝCH

ČESKÁ NÁRODNÍ
BANKA

ve Kynčle
GUVERNÉR

200

JAN
AMOS
KOMENSKÝ

M. ONDRÁČEK SC.

ČLOVĚK

bytost obdařená rozumem, svobodnou vůlí a schopností svobodně jednat

Člověk je postaven mezi viditelné tvory, aby byl

1. tvorem rozumným,
2. tvorem vládnoucím nad stvořením,
3. tvorem, jenž by byl obrazem a rozkoší svého tvůrce."

JAK, VELKÁ DIDAKTIKA (1958, s. 69)

"Rozumnost je to, čím je člověk tím, čím je a od všech ostatních stvoření se liší."

JAK, (1969, s. 65)

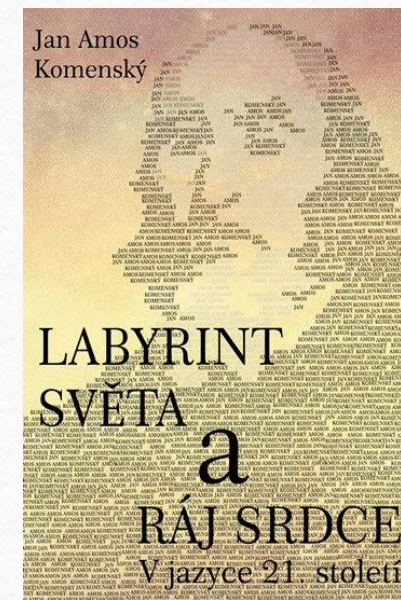
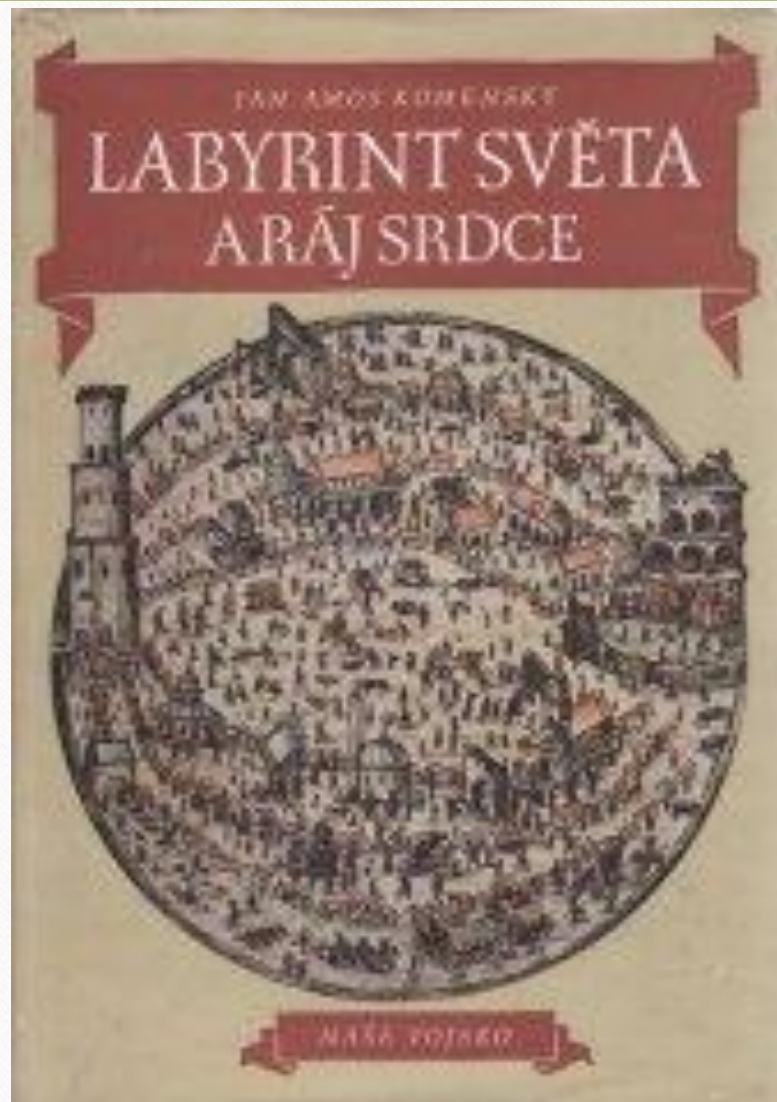
SVĚT

- Svět byl stvořen v dokonalém řádu a harmonii, které mu vtiskl jeho Stvořitel. Nyní se však nenachází v řádu, ale v chaosu.
- Je to spleť labyrint lidských věcí, vztahů a institucí, kde ani věci ani lidé neslouží svému původnímu účelu.
- Labyrint je to "...co stojí mezi námi a pravdou, co nás od ní odvrací a brání nám ji viděti; všecko to, co nám slouží záminkou, abychom ji neviděli, o ni se nestarali, ji zanedbávali, vše, co maří naše sebelepší záměry a působí, že tam, kde očekáváme plnost, skutečnost, ukazuje se rozšklebená prázdnota..."
Patočka (1958, s. 9) **Labyrint je to, co nám zaslepuje oči, brání vidět svět takový, jaký ve skutečnosti je, nebo spíše má být.**

LABYRINT SVĚTA A RÁJ SRDCE

(1. verze 1623)

https://books.google.cz/books/about/Labyrint+Sw%C4%9Bta+a+R%C3%A1j+Srdce.html?id=7N5dAAAAcAAJ&printsec=frontcover&source=kp_read_button&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

ÚKOLY ČLOVĚKA

Člověk - bytost aktivní, kreativní, tvůrčí.

Člověk má za úkol "dovršit harmonii světa", neustále zdokonalovat své okolí i sama sebe, více a více se připodobňovat svému Tvůrci.

Smyslem vzdělávání je vybavit člověka pro jeho aktivní roli ve světě, pomoci mu získat potřebné vědomosti, dovednosti a návyky pro jeho činnost.

"Lidská přirozenost je svobodná, má ráda dobrovolnost, hrozí se nátlaku. Proto kam směřuje, tam chce být vedena; nechce být vlečena, strkána, nucena. "

JAK (1964, s. 210)

ŠKOLA – místo vzdělávání

...škola, která dokonale naplňuje svůj účel, je ...

"... pravou dílnou lidí, ...

Je místem,

... kde se mysl žáků ponořuje v lesk moudrosti, aby rychle pronikala všechno zřejmé i tajné,

... kde mysl a její city jsou vedeny ke všeobecnému souladu ctností,

... kde srdce je vábeno božskou láskou, ba skoro opíjeno, takže již nyní pod sluncem zvykají si žít nebeský život všichni ti, kdož jsou svěřeni křesťanským školám, aby byli napájeni pravou moudrostí."

Komenský (1958, s. 99) V

Školský systém – struktura vzdělávání

- **4 stupně školského systému - do 24 let** – kde má být člověk cele vzdělán,

- "...aby z těchto dílen lidskosti vycházeli lidé opravdu vzdělaní, opravdu mravní a opravdu zbožní." (s. 234)

- **0 - 6** Škola mateřská (klín mateřský)
- **7 - 12** Škola obecná
- **13 - 18** Gymnasium/škola latinská
- **Od 18** Akademická studia a cesty

ŽÁK - ŽÁCI

všechna mládež obojího pohlaví (s. 41),

živé kameny boží (s. 57),

dítka křesťanů, nové plémě nového Adama, synové boží, Kristovi
bratříčkové a sestřičky (kap. V, s. 80),

ti, které chceme přivést k ušlechtilým mravům (kap. VII, s. 87),

ti, kteří mají být vyučováni všemu (kap. X, s. 95),

ti, kdo jsou posíláni na svět nejen jako pouzí diváci, nýbrž i jako budoucí
herci

Školství v době J.A.K. <https://www.youtube.com/watch?v=QC3EnfE-1bw>

DĚTI – ŽÁCI (typologie)

- bystré, dělají radost
- bystré, líné
- bystré, vzpurné
- s nedostatkem bystré mysli
- s nedostatkem bystré mysli, líné
- s nedostatkem bystré mysli, vzpurné

TŘÍDA, ORGANIZACE

veliká místnost, jejíž stěny mají být **vyzdobeny různými obrazy a výtahy z učebnic**, na kterých si žáci **denně mohli procvičovat smysly, paměť a ruku**.

!!! NOVINKY !!!

- 1) **jednu třídu navštěvují děti stejného věku**
- 2) **každý žák má svůj výtisk společné učebnice.**
- 3) **v jedné třídě se všichni žáci mají v jednu dobu zaobírat stejnou věcí (= hromadné vyučování).**

Jeden učitel učí mnoho žáků - proto třída rozdělena na tzv. **DEKURIE = skupiny po deseti žácích + 1 dekurio** = desátník = starší žák, který dohlíží na svěřené spolužáky, v případě potřeby pomáhá

UČITEL - "pěstitel mládeže"

"ten, který se podjímá úkolu vzdělávat mládež"

- **motivuje a vzbuzuje** ve svých žácích touhu po vzdělání a lásku k učení
- připraví své žáky, aby byli schopni přijmout vzdělání, hovoří stejným jazykem jako jeho žáci,
- **určuje obsah výuky a vytyčí cíle**, kam mají jeho žáci být dovedeni (pro každý rok, měsíc i den)
- **řídí výuku i procvičení** učební látky,
- **prověřuje** znalosti svých žáků, opravuje je, chybují-li
- **dbá všech cest** k otevírání rozumu a vhodně jich využívá,
- **nikoho nepřetěžuje** přílišností učiva, **nenutí** své žáky k ničemu, leč, co by sami žádali, podle věku a metody,
- **vše předkládá jasně a názorně**, ukazuje, jak se to, co se žák učí, používá v denním životě,
- **vstěpuje** žákovi nejprve představu celku, teprve poté přejde k podrobnému probírání jednotlivostí,
- **pracuje co nejutříděněji**, beze všeho zmatku podle řádu a systému,

VYUČOVÁNÍ "...učitel každé třídy zavede mezi svými žáky tento **podivuhodný** druh cviku tímto způsobem:

- at' každou hodinu **předloží krátce učebnou látku, vyloží jasně smysl slov a ukáže zřejmě užitečnost věci;**
- pak hned **vyvolá některého ze žáků, aby opakoval** (tak jako by již sám byl učitelem jiných) **v témže pořádku** všechno, co řekl učitel, aby objasnil pravidla týmiž slovy a ukázal na týchž příkladech jak se má užít těch pravidel; jakmile chybí, musí být opraven.
- **Pak at' vyvolá jiného** a uloží činit totéž, **všichni ostatní budou poslouchat**; potom třetího, čtvrtého, a vůbec kolika bude třeba, **dokud nebude patrné, že to všichni náležitě pochopili a dovedou to již opakovat a tomu vyučovat.**
- Nedoporučuji tu zachovávat pořádek určitý, jenom když nejdříve budou vyvoláni žáci nadanější, aby je zdlouhavější žáci, posílení jejich příkladem, mohli tím snáze následovat." (s. 160)
- **"... na konci výkladu budiž dovoleno žákům samým tázat se učitele, na cokoli chtějí..."** (s. 168)

VYUČOVÁNÍ mládeže půjde snadno, jestliže

- a) začne brzy, před zkažením mysli,
- b) bude se dít s náležitou přípravou,

- c) bude se postupovat od všeobecného ke zvláštnímu a
- d) od snadnějšího k nesnadnějšímu,
- e) nikdo nebude přetěžován přílišností učiva,
- f) všude se bude postupovat pomalu,
- g) žák nebude nucen k ničemu, leč co by sám žádal, podle věku a metody,
- h) vše se bude podávat názorem,
- i) k okamžitému využití a
- j) vše stále podle jedné a téže metody" (s. 137)

ZÁSADY

- „...nic nebudiž s mládeží podnikáno, leč co věk a schopnost nejen dopouští, nýbrž i žádá...” (s. 145)
-
- Zcela pošetile si vede, kdo se snaží učit žáky ne kolik chápou, nýbrž kolik si sám přeje, poněvadž síly chtějí být podporovány, ne potlačovány; a pěstitel mládeže je právě tak jako lékař pouze služebníkem, nikoli pánem přírody.” (s. 144-145)
 - "Vždyt' kdyby někdo do nádobky s úzkým hrdlem (k nimž lze přirovnat mysl mládeže) raději chtěl násilně nalévat než kapat kapku po kapce, co pořídí? Zajisté větší část tekutiny přeteče a do nádoby přijde mnohem méně, než kdyby se lilo pomalu.

De rerum humanarum emendatione consultatio catholica

(Obecná porada o nápravě věcí lidských)
filozofické dílo (cca. 1642 ...)

1. Úvod, v němž se vykládá, co navrhujeme: nazývá se **PANEGERSIA**, to jest Kniha o všeobecném probuzení

Vlastní soustavu, v níž se ke všeobecné nápravě navrhují

2. Základ, Všeobecné světlo: **PANAUGIA**

Dílčí počiny: totiž uspořádání

3. všech VĚCÍ, dotud naprosto neuspořádaných: **PANSOFIA** (Všeobecná moudrost)

4. všeho SMÝŠLENÍ, dotud naprosto zmateného: **PAMPAEDIA** (Vševýchova)

5. všech JAZYKŮ, dotud naprosto změtených: PANGLOTTIA (Všemluva)

6. Završení, PANORTHOSIA (Všenáprava)

7. Závěrku, obsahující porůznu opakované podněty k věcem tak žádoucím, k nimž vidíme tak jasně odkryté cesty. Bude nazvána PANNUTHESIA, Kniha o všeobecném povzbuzování.

IO. AMOS COMENII,
ECCL. FF. BOH. EPISCOPI.

DE

R E R V M

H V M A N A R V M

E M E N D A T I O N E

C O N S V L T A T I O

C A T H O L I C A,

A D G E N V S H V M A N V M

Ante alios vero

A D E R U D I T O S, R E L I G I O S O S, P O T E N T E S,

E V R O P A E.

H A L A E, Typis & impensis Orphanotrophii. 1702.

PRAEFATIO AD EUROPAEOS.

singulas eius partes) operam damus, ut incipiamus inde, ubi nos
dissentio nulla diuellit, aut inuicem suspectos reddit: progredia-
mur semper gradatim & lente, vitatis quae offendere possint;
ut vel Iudaeus, Turca, Paganus (necum nos Christiani, opini-
onibus quibuscunque ab inuicem determinati) nostra haec
inoffense ordiri, inque illis progredi, possit: donec eo dela-
tus quisque, ubi se lucis radiis circumfulgeri, veritatisq; can-
cellis circumcludi sentiens, nec facile regredi, pudoris metu
nec non progredi, maioris lucis spe, possit: tandemque in
communem cum caeteris veritatem & harmoniam se reda-
ctam videns, exultare in domino incipiat. Hoc inquam in
gloriam DEI, lucis & veritatis aeterni praesidis, assequi pro-
ponimus. Vtrum assequamur etiam, vos iudicate, & ut
assequi tandem, tandem, tandem aliquo-
modo queamus, iuuate!

SYNOPSIS OPERIS CONSULTATORII.

Introitum: in quo, quid proponamus exponitur:
dicitur PANEGERSIA, h.e. Excitatorium, Lib.I.
Fundamentum: Lucem vniuersalem:
PANAVGIA, Lib.II.
Corpus
ipsius: pro-
ponens e-
mendatio-
nis vni-
uersalis.
Tentamina
particula-
ria: redi-
gendi scil.
in ordi-
nem,
RES omnes, eatenus
confusissimas: PAN-
SOPHIA, Lib.III.
MENTES omnes, eate-
nus implicatissimas:
PAMPAEDIA, Lib.IV.
LINGVAS omnes, eate-
nus intricatissimas: PAN-
GLOTTIA, Lib.V.
actum completum, PANORTHOSIA, VI.
Clausula, continentem ad restam desideratas, &
quarum tam clare detectas videmus vias, varie
iteratos stimulos. Dicitur PANNVTHESIA,
Excitatorium vniuersale, Lib.VII.

DE

DE

EMENDATIONE
RERVM HVMANARVM,

CONSULTATIONIS CATHOLICAE

PANEGERSIA,
EXCITATORIUM
VNIVERSALE.

In quo

Quid RES HVMANAE sint, & quam
corruptae, quamque de EMENDATIONE semper in
caelo & terra consultatum sit, consultandumq; nouo modo
restet, explicato; ad suscipiendum pro re tam com-
muni communia consilia OMNIUM HO-
MINVM fit INVITATIO.

Obecná porada o nápravě věcí lidských

III. Kap. - **PANSOFIA**

Obecná porada o nápravě věcí lidských

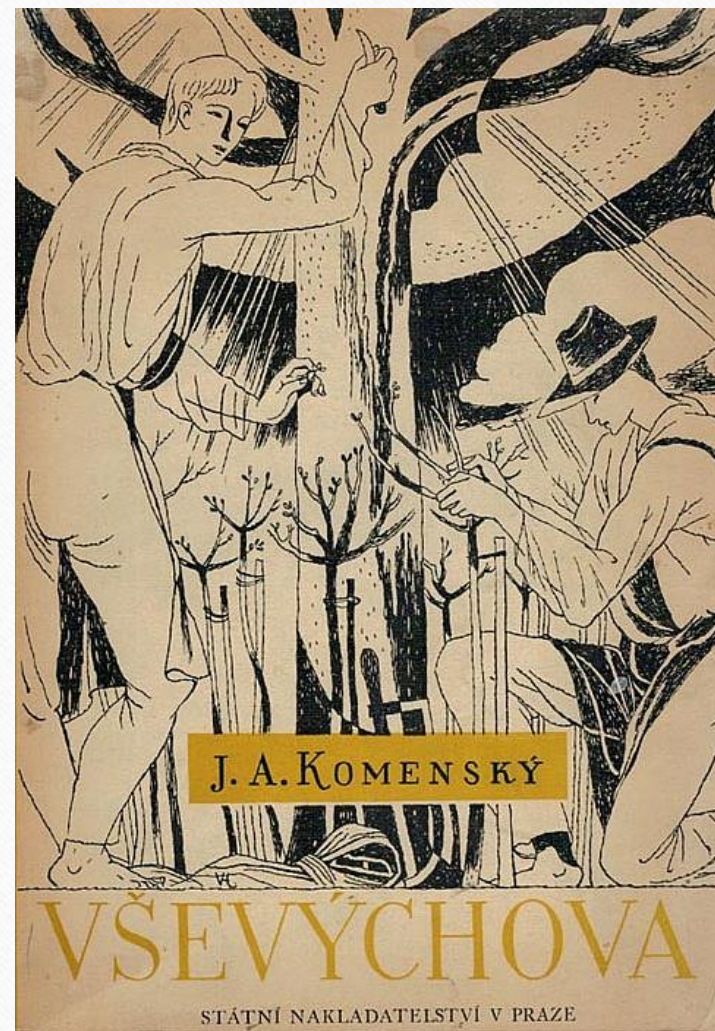
IV. Kap. - **PAMPAEDIA** (Vševýchova)

-
- "Nebot' jako je pravda, že jsme **všichni prošli svým prvním příbytkem, lůnem své matky** (kde jsme byli uzpůsobeni k potřebám vezdejšího života), a jako je pravda, že všichni **procházíme tímto druhým životem pod nebesy** (kde se utváříme pro život budoucí), tak je pravda, že **všichni musíme vstoupit v bydlíště třetí, jímž je sama věčnost.**" (s. 31)
 - Komenský požaduje, aby byl každý člověk dobře připraven nejen pro věčnost, ale i pro tento život
 - **Člověk, zastávající roli správce veškerého Božího stvoření, se má neustále vzdělávat,** aby byl schopen "...vládnout nad věcmi, vše, co je na světě spravovat, obměňovat a upravovat ke svým potřebám, ke všem lidem se chovat umírněně, spravedlivě, blahovolně, a tak pěstovat mír a přátelství, každý na svém místě a ve svém stavu, stran Boha uctívat předobrého Stvořitele láskou, bázní, velebením, vzýváním a důvěrou." (s. 108)

Obecná porada o nápravě
věcí lidských
IV. Kap. -

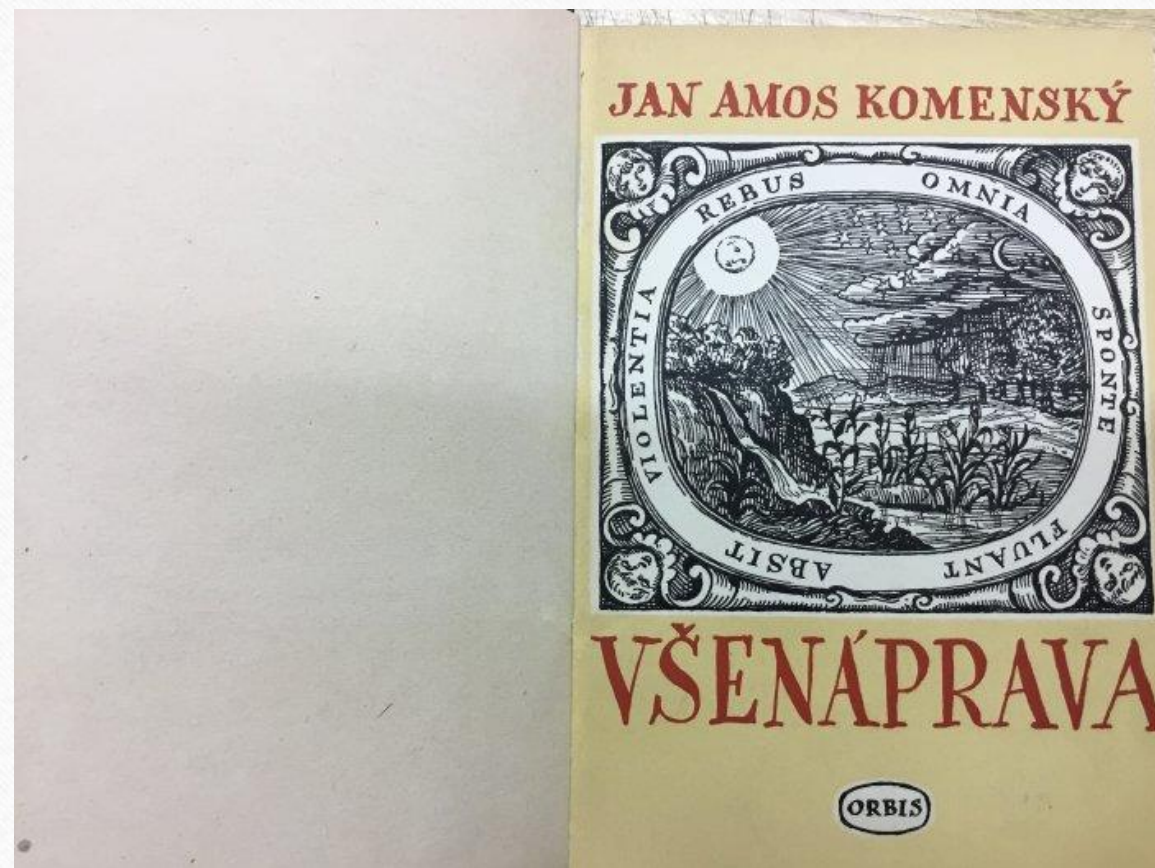
PAMPAEDIA

(Vševýchova)

Obecná porada o nápravě
věcí lidských
Kap. VI

PANORTOSIA
(VŠENÁPRAVA)

KOMENSKÉHO MRAVOUCNÉ DESATERO.

STÍHEJ CTNOSTI, VYHÝBEJ SE NEPRAVOSTEM!

I. Nevypravuj všeho, co víš;
nevěř všemu, čeho se doslýcháš; nežádej všeho, co vidíš;
nečiň všeho, co můžeš, než toliko, co jsi povinen:
a budeš opatrný.

II. Buď skromný, ne nestydatý,
mlčelivý, nikoli mluvňý!
Když kdo mluví, mlč;

když tobě co pravi, poslouvej;
když tobě co poroučí, buď mu po vůli!

III. Ke všem buď vlidný, k nikomu úlisný,
vystříhej se pochlebovati!

IV. Buď dále nadto spravedlivý!
Nežádej ničeho cizího, nic sobě neosobuj!

V. Máš býti také udatný, ku pracem
čilý, zanechej prázdňě lenochům!

VI. Štětěna bývá nestálá,
přináší rozdílné případy, často smutné.
A ty snáš trpělivý člověk, choulostivý
vzdychá, pláče a kvílí.

VII. Buď i dobrotivý a milosrdný!
Kdo tebe oč žádá, dej mu, máš-li;
bidnému pomáhej, můžeš-li!

VIII. Urazil-li tě kdo, promiň mu vinu!
Ublížil-lis ty komu, ukoj a ukroť jej!
Krásno jest tlumiti zlošť, odpouštěti vinníku
a promijeti odprošujícímu.

IX. Nezáviděj nikomu, přej všem,
vděk se čiň, komukoli můžeš, a
zalibiš se všem dobrým lidem.

X. Mluv vždy pravdu, nechtěj lháti!

Komenského zásada:

Kdo prospívá v umění
a nepropívá v mravcích,
více nepropívá nežli prospívá.

V letech 1614-16 v Přerově správce školy, 1616-18 kněz a kazatel,
1618-22 ve Fulneku správce školy, 1622-28 v Čechách života hájí,
1628-41 v Lešně českým bratřím slouží, o gymnasium se stará,
1641 a 1642 v Londýně a Švéděch snaží se o vědu a školy.

1642-48 v Elbingu pilně spisuje, 1648-50 v Lešně jako
biskup Jednotu Bratrskou spravuje, 1650-54 v Blatném
Poloku nové školy zřizuje, 1654-56 zase v Lešně o Jednotu
pečuje, 1656-70 v Amsterdamě spisy vydává a učí.

Komenského heslo vyzkoušel:

Všechny věci smy se sebe
plynětež,
odstupítež od všel!

DIDACTICA MAGNA

obecné pojednání o školství, výchovných a vzdělávacích postupech i učitelských dovednostech (v dnešním smyslu spíše PEDAGOGIKA obecná, než přímo teorie vyučování)

*... didaktika poskytující všeobecný návod na učení všech lidí všem věcem neboli **Jistý a přesný způsob, jak ve všech společenstvech, městech a obcích kteréhokoliv křesťanského království zřídit takové školy, aby bylo možno veškerou mládež obojího pohlaví, aniž by někde někdo zůstal zanedbán, vybavit vzděláním, zušlechtit v mravech a naplnit zbožností, a tím ji během let dospívání úsporně, příjemně a spolehlivě vyzbrojit pro všechno, co náleží k tomuto i k budoucímu životu. Z nejvlastnější přirozenosti věci se tu těžší základy, paralelními příklady řemesel se dokazuje pravdivost, na roky, měsíce, dni a hodiny se tu rozvrhuje pořadí všeho toho, co se tu doporučuje, a konečně se tu ukazuje snadná a jistá cesta, jak to vše šťastně dovést k dobrému výsledku...***

DIDACTICA MAGNA

(Velká didaktika)

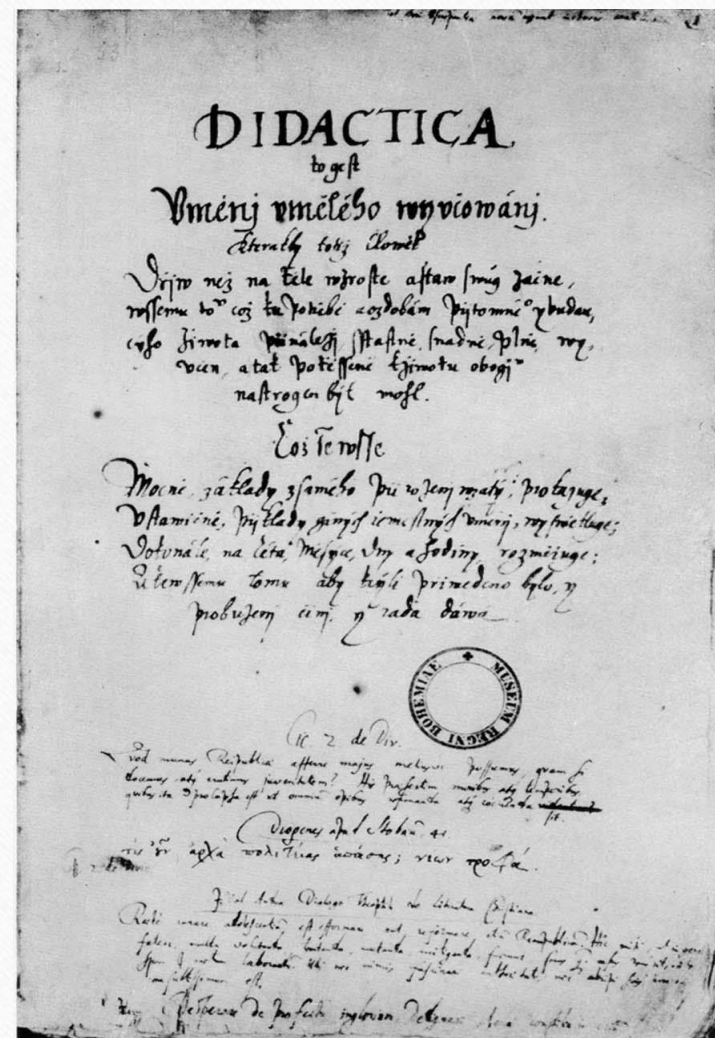
psána česky 1627 – 1638 v Lešně;
vydána latinsky 1657

Vzdělání musí být univerzální a
zahrnovat:

ERUDITIO - vzdělávání ve
znalostech

MORES - mravní výchovu

RELIGIO - výchova ke zbožnosti

DIDACTICA
Titulní strana muzejního rukopisu II B 8 (autograf Komenského)

INFORMATO
RIUM Školy Matičké.

to get

Bořádná a vřetědná Zpráva
 Kterat Robičové zobozny, v samy v šize tja,
 v, řetavny, a gine Jomavny soe, vedra,
 v seviz kléat, djetu své mile, co pto,
 nym gegich a počatčnjm učela, ropan,
 ně a počestac, k sláve Bžna, jak
 tu Jotěšonj, djetam. pal pto
 na spásonj, učiti a cvo,
 čiti magj.

Mar. 10. 14.
 Nechte djet at' gdat' k' mač. (č) Jomavny no,
 bitate gim: nebo talavny djet' tvalavny,
 Dojj.

UČENÍ SE CIZÍM JAZYKUM

- **JANUA LINGUARUM RESERATA**
(1631, česky 1633)
- **ORBIS PICTUS 1658** Norimberk lat+něm; 1659 lat.+angl.;
1666 – lat+něm+ital+franc; **1685 Levoča** lat.+něm.+maď+česky

Qui Robt Throckmorton 1805.
LATINÆ LINGUÆ

Barrett
JANUARIA

RERUM & LINGUARUM STRUCTURAM EXHIBENS
ORDINE NATIVO, (AD LEGES METHODI LINGUARUM
NOVISSIMÆ)

PER JOANNEM A. COMENIUM.

ADJECTO VOCUM SINGULARUM INDICE ETYMOLOGICO,
EX LEXICO JANUARI, VARRONE, SCALIGERO, ISIDORO, MARTINIO,
ALIISQUE PROBATAE AUTHORIBUS. PER G. D.

Bibl.: THE *Western:*
GATE

OF THE
LATINE TONGUE
UNLOCKED

EXHIBITING IN A NATURAL ORDER THE STRUCTURE OF THINGS,
AND OF THE LATINE TONGUE, (ACCORDING TO THE RULES
OF THE NEWEST METHOD OF TONGUES.)

WITH AN ETYMOLOGICAL INDEX OF THE WORDS, GATHERED OUT
OF THE JANUARI LEXICON, VARR, SCALIGER, ISIDORE, MARTINIUS, AND OTHER
CLASSICAL AUTORS, AND ALPHABETICALLY DISPOSED BY G. D.

LONDON,

Printed by *William De Card* and are to be sold by JOHN
CLARK at the entrance into *St. Peter's* Chappel, at the
lower end of Cheap-side, A. D. M. 1656.

IOHAN-AMOS COMENIUS,
MORAVVS. A. ÆTAT 50: 1642
Croß sculpsit

Job. Amos Commenii

ORBIS
SENSUALIUM
PICTUS.

Hoc est,

Omnium fundamentalium in Mundo
Rerum, & in vitâ Aëlionum,
Pictura & Nomenclatura.

JOH. AMOS COMMENIUS'S
VISIBLE WORLD.

OR,

A PICTURE AND NOMENCLATURE OF ALL THE CHIEF
THINGS THAT ARE IN THE WORLD; AND OF
MENS EMPLOYMENTS THEREIN.

A WORK NEWLY WRITTEN BY THE AUTHOR IN
LATINE, AND HIGH-DUTCH (BEING ONE OF HIS LAST
ESSAYS, AND THE MOST SUITABLE TO CHILDRENS
CAPACITIES OF ANY THAT HE HATH HITHER-
TO MADE) & TRANSLATED INTO ENGLISH.

By CHARLES HOOLE, Teacher of a
Private Grammar-School in
Lothbury, LONDON.

For the use of Young Latine-Scholars,
Nihil est in intellectu, quod non prius fuit in sensu.

LONDON,

Printed for J. Kirton, at the Kings Arms in
Saint Pauls Church-yard, 1659.

ZDROJE:

Vybrané spisy Jana Amose Komenského, Praha- SPN 1960

Soukupová, K., 2006. Pojetí žáka v díle J.A.Komenského. DP PedF UK v Praze.

https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/3964/DPTX_2005_2_11410_OSZD001_66736_0_20677.pdf?sequence=1

Informatorium školy mateřské:

https://books.google.cz/books?id=J8sQSjwdacUC&pg=PP7&source=kp_read_button&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Školství v době J.A.K. <https://www.youtube.com/watch?v=QC3EnfE-1bw>

O J.A.Komenském: <https://www.youtube.com/watch?v=5uoRxJMCfMg>